

תשובתה של עמלה עינת

א

ירגון החומרים הלשוניים ב"יהודי האחרון" עפ"י קואורדינטות גנטיות. פסיכולוגיות, מרחביות וכד'. אינו שונה עקרונית מאידגום סביב מרכזים עלילתיים ו/או אחרים. חבל רק שהטיעון העיקרי העולה מדרך ניתוחה של ספי שפר — שימושו של קניוק כמערכות מילוליות שונות, המותאמות למערכות האירועים, אינו מוכח, או לפחות מודגם טקסטואלית בהמשך דבריה. אין לי כל ויכוח עם הכותבת לגבי עובדת הימצאם של "קודים" לשוניים "אחרים" בספרו של קניוק, ואף לא בדבר האפשרות העקרונית של שימוש בשכאלה, לביטוי מאורעות יוצאי דופן. התנאי היחיד הוא כמובן, היותם משמעותיים מבחינת "העברת" החוויה הכלולה בהם, לקורא (כפי שהיתה כנראה לשונו של קניוק לפחות לגבי ס. שפר). באם תנאי זה אינו מתקיים במירכו, הופך הצופן למלאכותי, או לפחות לחיצוני להתרחשות. וככל שהנסיון העולה ממנו, גדול ומאומץ יותר, מבחינה כמותית ואיכותית, כך גדלה סכנת זרותו לענין עצמו. עכ"פ, ברור, שעצם ההיתלות ב"קוד" שונה, אינה מצדיקה כל מלל שהוא, בתחום הספרותי בפרט והאמנותי בכלל (למרות שהיא משמשת לעתים תכופות תרוץ ולגיטימציה לשכאלה). הקשר בין טיעוניה של הכותבת (לגבי דמותו של שניאורסון, מערכת הזמן והמרחב וכד') לבין רשימתי, לא ברור, אלא אם היתה זו עילה בידה לכתיבת רשימת ביקורת נוספת (אפשרות סבירה לכשעצמה). אולם אם כזאת אכן היתה הכוונה, אזי חסרה לי מאד הבעת תפיסה כוללת כלשהי ביחס למבנהו העלילתי של הספר ולדמויות הפועלות בו. ההתבססות על אסמכתאות אקדמיות וספרותיות להוכחת מהותה הייחודית של השואה, מיותרת לטעמי. הן משום שאין ספק ביחס לקושי, הרציניאלי והאמנותי, לתפוס ולבטא את אפס קצה של זו*; והן משום שההנחה שבלשון "רגילה" לא יכלו לה, אין בה עדיין כרי מסקנתיות אוטומטית לגבי טיב נסיונו הנוכחי של קניוק.

ושתי הערות כלליות:

לאורך כך תגובתה (הארוכה...), התייחסה הכותבת רק לחלק קטן מרשימתי, אשר נגע ב"עלילת" השואה שבספר. לו ניסתה לעמוד על כוליות גישתי, היתה נוכחת בוודאי בהערכת הבסיסית ליצירה ולסופר, שהיוו תשתית מוצקה וראויה גם להערות בדבר מה שנראה לי כחולשות. ברצוני להניח, שלמרות שגנון דבריה המוחלט, מוכן לכותבת ש"אמת" ההתרשמות והניתוח אינה אחת, ושאינן טוב לה ליצירה משידונו בה, עניינית, מהיבטים שונים, ולו גם מנוגדים בתכלית.

תחושת הביקורת העיקרית שנתעוררה בי ביחס ל"יהודי האחרון", נבעה דווקא ממה שעשוי להיראות (ואולי אף נתכוון להיות) מוקד גדולתו של הספר. כוונתי לנסיונו של קניוק להקיף — הן מבחינת רוחב היריעה: תקופות, אנשים, מקומות; והן מבחינת עומקה החווייתית: זוועת השואה, אגדת תחילת הישוב, טראומת מלחמות ישראל ועוד ועוד — אירועי עם ועולם שאין להם שיעור. נסיון קשה זה, הוליד שימוש עודף בחומרים מילוליים, שלדעתי לא הצליחו לבטא כשלמות אלא את התכוונותו הנאמנה והמאומצת של הסופר. לעומת זאת, נוגעים, לטעמי, קטעי העלילות ה"קטנות" וה"קרובות" יותר שבספר, באמינם הרגישה והמרטיטה של גיבוריהן. באחת הסדנאות הספרותיות המעניינות בהן השתתפתי, הנחה יורם קניוק את שומעיו בעדינות רבה לקראת מה שהיווה בעיניו ערך בסיסי בכתיבה: כתבו — אמר — רק על האירועים הפעוטים, האישיים, על מה שקרה לכם באמת בחייכם. אל תתמודדו עם מאורעות חשובים ורחוקים, הספרויות העולמיות הגדולות ביותר — אמר — עסקו ועסקו ב"קטנות". לעצם הדברים הנכונים והנכונים הללו, ולתולדותיהם, התכוונתי בביקורתי.

* ועל כך יעידו נסיונותיהם הספרותיים של אהרון אפלפלד, אבא קובנר, דן פגיס, א. יעניקסט ועוד רבים רבים אחרים, המצביעים לפחות על מספר דרכי מאבק על ביטוי קומוניקטיבי של הנושא.

מה יצא לך מזה?

יותר מעשר שנים אתה משלם לביטוח. מה יצא לך מזה? מה קיבלת? אם היה לך מזל ולא נגרם לך שום נזק: לא תאונה, לא שריפה, לא פריצה, לא גניבה... כסף לא יצא לך מזה.

אבל קיבלת הרבה. קיבלת את הדבר העיקרי עבורו שילמת. בטחון.

בטחון שאם חלילה יקרה משהו, יש מי שידאג. מישהו אחראי, איתן, אמין. מישהו שאפשר לסמוך עליו תמיד. את זה קיבלת מן הביטוח ולכן אתה משלם כבר עשר שנים. הרעיון הוא שלך והוא טוב.

ביטוח. הרעיון הוא שלך.

הקיבוץ הארצי השוה"צ

מברך את קוראי "עתון 77" לחג החרות.

מוגש עליידי

